

1 – Autor článku před svým pracovištěm (Radnická 2), srpen 1987.

Činnost oddělení památek brněnské aglomerace před vznikem Městské památkové rezervace Brno

Karel Kuča

Do Brna jsem přišel v roce 1980, kdy jsem začal studovat zdejší Fakultu architektury VUT, kterou jsem dokončil v roce 1985. Po roční vojenské službě jsem pak na počátku podzimu 1986 nastoupil do tehdejšího Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody (KSSPPOP) v Brně. Na první den mého zaměstnání si dobře pamatuji. Středisko tehdy sídlilo v rohovém domě Radnická 2 (oddělení dokumentace bylo dislokováno v tzv. Malém Špalíčku na Zelném trhu). Hned z průjezdu se vstupovalo do oddělení památek brněnské aglomerace. Vešel jsem tam s tím, že „tedy nastupuji do zaměstnání“. Vedoucí oddělení, Ing. arch. Vladimír Novotný, mě srdečně uvítal. Řekl jsem, že si tedy půjdu vyřídit potřebné formality, ale on prohlásil, že to počká. Nejdříve ať hned vyřídím jeden spis – a podal mi kouzelný přeložený papír, dokument, který jsem do té doby neznal – referátník. Už si nevzpomínám, čeho se to týkalo, ale skutečně jsem spis vyřídil. A pak i ty formality ohledně nástupu.

Oddělení památek brněnské aglomerace

Oddělení památek brněnské aglomerace bylo samostatným oddělením, v jehož kompetenci byly město Brno a okres Brno-venkov. Vlastně

nevím, kdy přesně bylo v rámci střediska vytvořeno, ale domnívám se, že nedlouho před mým nástupem. Zatímco pro zbytek Jihomoravského kraje fungoval systém tzv. okresních garantů plus specialisté, naše oddělení na nich bylo nezávislé a poměrně početné. Kromě vedoucích je tvořili PhDr. Lubomír Konečný, Ing. arch. Otakar Máčel, Augustin Žlábek a PhDr. Hana Nedomová (později Vítková). Nedlouho po mně nastoupila ještě Ing. arch. Iveta Audyová (později Černá), PhDr. Vladimíra Zichová (jako sekretářka) a Ing. arch. Jaroslav Sedláček.

O agendu jsme se rovnoměrně dělili a víceméně „všichni dělali všechno“, i když přirozeně s respektováním určitých specializací. Čtila se také zásada kontinuity dozoru jednotlivých staveb jedním pracovníkem. Agenda byla velmi rozsáhlá a každý z nás měl poměrně velkou autonomii jak v přípravě odborných vyjádření, tak při jednání na probíhajících stavbách, při kterých vždy vznikal závazný zápis, který nadřazený v podstatě nemohl ovlivnit. To v případech odborných vyjádření (která jsme si psali sami na psacím stroji) sice neplatilo, ale přesto si nevzpomínám na žádný případ, kdy by buď vedoucí oddělení, nebo jeho nadřízený do našich vyjádření jakkoli zasahovali.

2 – Viníci skokového nárůstu počtu památek v Brně v roce 1987 (při návštěvě Kadova u Moravského Krumlova); zleva Iveta Černá, Karel Kuča, Hana Vítková.

V naší kompetenci nebyly národní kulturní památky ani příprava brněnské městské památkové rezervace. To bylo vyhrazeno pražskému Státnímu ústavu památkové péče a ochrany přírody (SÚPPOP). Ač bylo naše oddělení zřízeno asi zejména kvůli budoucí památkové rezervaci, neměli jsme na její podobu žádný vliv (tedy pokud já vím). Pravda je, že ze SÚPPOP do Brna zajížděla Ing. Zdislava Kubálková, takže je možné, že podobu rezervace s někým v KSSPPOP konzultovala. Také příprava dalších chráněných území v rámci kraje, která právě ve druhé polovině 80. let 20. století vrcholila, naše oddělení mýjela. Návrhy všech městských památkových zón Jihomoravského kraje zpracoval Ing. arch. Jaroslav Klenovský jako urbanista a vedoucí pracovník KSSPPOP, návrhy vesnických památkových rezervací a zón PhDr. Věra Kovářů jako specialistka na lidovou architekturu.

V roce 1986 ještě platil „starý“ památkový zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách,

a městská památková rezervace v Brně ještě nebyla prohlášena. Přesto jsme řešili úplně vše, co se na jejím budoucím území dělo. A nejspíše i mimo její území, neboť přesná hranice byla určena asi až v průběhu roku 1988. Respekt k centrálnímu území Brna jistě nereflektoval étos starého památkového zákona o tom, že památkou je vše, co vykazuje památkové hodnoty, pokud není výslovně stanoveno jinak. Seznam kulturních památek jsme totiž vnímali jako autoritativní záležitost. Pravděpodobně tedy naše činnost vycházela z toho, že rezervace pro Brno byla součástí schválené celostátní koncepce ochrany historických měst od architektů Aleše Vošahlíka a Karla Kibice, a v připravované MPR se proto již uplatňoval stejný režim jako v MPR existující. Myslím, že stejná praxe existovala i v dalších připravovaných chráněných územích, tedy jak v budoucích městských památkových zónách (Ivančice), tak ve vesnických památkových zónách či rezervacích (Brněnské Ivanovice).

Po celou dobu mého působení v KSSPPOP Brno (1986–1990) fungovala mimořádně dobrá spolupráce jak s odborem kultury Národního výboru města Brna (PhDr. Jana Severinová), tak s útvarem hlavního architekta (Ing. arch. Bohuslav Vítek). Lze říci, že jsme byli na stejné vlně a sledovali jsme jak zachování a obnovu památkově hodnotných staveb i celků, tak kontextuální novou výstavbu a stavební úpravy. Společně jsme se účastnili pravidelných tzv. konzultačních dnů. Ty se konaly každý týden na odboru kultury Národního výboru města Brna a přicházeli tam jednotliví žadatelé se svými projekty a záměry, které jsme společně posuzovali. To bylo velmi efektivní, protože to umožnilo nasměrovat vývoj od počátku správným směrem.

Brněnské „pozdní“ zápisy

Od 1. 1. 1988 začal platit nový (stále platný) památkový zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Přinášel celou řadu změn jak pozitivních (možnost vyhlašovat i nový typ chráněného území v podobě památkové zóny), tak negativních (přenesení kompetence zapisovat kulturní památky z krajských výkonných orgánů na ministerstvo kultury se složitým procesem tzv. „prohlašování za kulturní památku“). S vidinou této změny (protože znění zákona bylo samozřejmě známo řadu měsíců předem) došlo ve spolupráci KSSPPOP, odboru kultury a útvaru hlavního architekta k dohodě, že oddělení památek brněnské aglomerace podnikne plošný operativní průzkum celého území města Brna s cílem vytipování všech staveb, které by se měly stát kulturními památkami. Odbor kultury tak ještě v době, kdy tuto kompetenci podle dosavadního zákona měl, mohl rozhodnout o jejich ochraně. Celá akce měla ze strany tehdejšího vedení města jen dvě omezení. 1) Za kulturní památku nebude prohlášena stavba jako celek, ale pouze fasáda, resp. vnější vzhled, či obvodový plášť. 2) Nové památky nebudou vyhledávány v územích určených územním plánem k celkové přestavbě. Konkrétně šlo o území dotčené tehdy nezvratitelným záměrem vybudování Veletržní třídy od hlavního nádraží k Mendlovu náměstí na Starém Brně a dále o celou oblast Cejlu a posvitavské průmyslové zóny. Zvláště toto druhé území jsme oželeli jen s těžkým srdcem, nicméně v převážné části historického intravilánu města Brna jsme měli volné ruce.

Na celý průzkum jsme měli neobyčejně krátký termín, v podstatě od listopadu 1986 do října 1987. Za tu dobu jsme s Ivetou Černou a Hanou Vítkovou

3 – Jeden z mých plakátů s památkovou tematikou, které zdobily stěny kanceláře oddělení památek brněnské aglomerace, 1988.

prozkoumali všechny části města a vytvořili jsme seznam všech staveb vytipovaných k ochraně i jejich základní fotografickou dokumentaci. Z povahy věci šlo převážně o stavby historizujících slohů, secese, moderny a jednotlivých směrů

4 – Z průzkumu památkového potenciálu Brna: historizující zástavba Palackého ulice 106–114 v Králově Poli, říjen 1987.

meziválečné architektury, tedy nejen o funkcionalismus, ale též o všechny odstíny tradicionalistické tvorby. Většinou to tedy byly stavby v té době ještě nedostatečně docenované a dodnes jsem rád, že jsme k jejich uchování přispěli. S ohledem na omezený čas a nebývalý rozsah území jsme jistě nepodchytili úplně vše, ale trůfám si tvrdit, že vše podstatné ano, a dokonce nejen v centrálních čtvrtích města. Odbor kultury pak naše seznamy v plném rozsahu schválil a rozhodl o ochraně všech vytipovaných staveb – a to tedy krátce před datem, kdy tuto kompetenci ztratil. Počet památek v Brně se tak mnohonásobil a Brno se stalo možná jediným městem, kde se památkové ochrany dostalo v odpovídajícím rozsahu právě architektonické tvorbě 19. a 20. století. V nejhodnotnějších částech města získaly ochranu celé urbanistické bloky, takže tím byla do jisté míry nahrazena absence památkových zón, se kterými se na území vnitřního Brna tehdy ve výše uvedené Vošahlíkové a Kibicově koncepci nepočítalo.

KSSPPOP pak toto rozhodnutí o památkové ochraně postupně doplňovalo zápisy do Státního seznamu nemovitých kulturních památek. To se dělo již po 1. 1. 1988 a právě to se stalo nedávno důvodem ke zpochybnění legálnosti všech zápisů ze strany některých vlastníků a následně i ministerstva kultury. Domnívám se, že to není správné, protože KSSPPOP jako odborná organizace o ničem nerozhodovalo (ani nemohlo), pouze přidělením rejstříkových čísel vykonávalo rozhodnutí tehdejšího výkonného orgánu státní památkové péče (Národního výboru města Brna – viz výše), které bylo učiněno ještě v době, kdy k tomu měl oprávnění. O to větší význam dnes proto má dokončení mnohaleté odborné přípravy prohlášení plošné památkové ochrany centrálních částí Brna a Králova Pole formou památkové zóny.

Brněnský úkol byl natolik rozsáhlý, že nám bohužel nezbyla kapacita na analogickou akci na území okresu Brno-venkov, zejména ve městech.

5 – Z průzkumu památkového potenciálu Brna: funkcionalistická zástavba Eliášovy ulice v Žabovřeskách, únor 1987.

6 – Z průzkumu památkového potenciálu Brna: Divišova kolonie pod sídlištěm Lesná, duben 1988.

Tam se podařilo vytipovat jen omezený počet staveb, o jejichž ochraně rozhodl Okresní národní výbor Brno-venkov.

Městská památková rezervace Brno

Vláda ČSR rozhodla nařízením č. 54 ze dne 19. 4. 1989 o prohlášení území historických jader měst Kolína, Plzně, Brna, Lipníku nad Bečvou a Příboru za památkové rezervace s účinností od 1. 6. 1989. Toto rozhodnutí bylo přelomové v tom,

že v případě Brna a Plzně šlo o města, jejichž půdorysná struktura byla sice středověká, ale převážná většina stavebního fondu pochází z 19. a 20. století. Brno bylo v době vyhlášení také jedinou MPR, která zahrnuje nejen historické jádro (s navazujícím areálem hradu Špilberk), ale i část předměstí: jednak středověkou Pekařskou ulici s areálem kláštera na starobrněnském Mendlově náměstí, jednak část novodobé čtvrtě Veverí. Jak jsem již uvedl výše, oddělení památek brněnské aglomerace nemělo na stanovení hranice MPR Brno žádný vliv, proto

7 – Kulisy života v centru Brna koncem 80. let 20. století: náhlá demolice Domu nábytku na náměstí Svobody ze statických důvodů, květen 1988.

nedokážu odpovědět na otázku, proč bylo území vymezeno právě takto. Zejména v oblasti Veveří, kde se urbanistické bloky, které zůstaly mimo MPR, svou hodnotou nijak neliší od těch, které do MPR zahrnuty byly.

Prohlášením brněnské MPR se v práci oddělení památek brněnské aglomerace nic nezměnilo, protože ochrana tohoto území byla uplatňována ve stejné míře jako doposud. Změnila se pouze formulace v odborných vyjádřeních, kde se již nemluvílo o „připravované MPR“.

Osobně jsem velmi rád, že ještě před prohlášením MPR Brno jsme se s odborem kultury a útvarem hlavního architekta shodli na potřebě vymezení ochranného pásma budoucí rezervace, i na jeho rozsahu. Za hranici byla určena trasa tzv. velkého městského okruhu, a to včetně jeho budoucích částí (tehdy ještě neexistujících) s tím, že do ochranného pásma bude zahrnuto i celé Královo Pole. MPR byla navržena a od toho okamžiku se pracovalo, jako by existovala. Prostě se respektovalo, že je navržena. Totéž s ochranným pásmem. Nakreslili jsme jeho

8 – Hlavní budova Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody v Brně (Radnická 2) v době sametové revoluce, prosinec 1989.

hranici do mapy a „od toho okamžiku“ začalo v praxi existovat. K tomu nakonec došlo až rozhodnutím Národního výboru města Brna, odboru kultury, č. j. kult.402/90/sev ze dne 6. 4. 1990, o určení ochranného pásma pro historické jádro města Brna, tedy již v nové společenské situaci.

Do života oddělení památek brněnské aglomerace zasáhlo koncem 80. let (přesné datum se mi nepodařilo zjistit) nečekané úmrtí Vladimíra Novotného při banální operaci. Funkci vedoucího převzal – pokud si pamatuji – jeho dosavadní zástupce Lubomír Konečný. A já jsem se stal jeho zástupcem. V té době (1988–1989) jsem pro Národní výbor města Brna zpracoval publikaci Památky Brna, která představila celý rozšířený památkový fond města včetně plánové a fotografické dokumentace. Vytíštěna byla ještě v roce 1989 (tento rok je uvnitř uveden), ale její distribuce byla z nějakých důvodů pozastavena a došlo k ní až v roce 1991 (tento rok je uveden na obálce). Vydání této knihy se (pro mne poněkud překvapivě) stalo důvodem mého odvolání z funkce zástupce vedoucího oddělení.

Památková péče po roce 1989

Rok 1989 byl i v Brně ve znamení očekávání politické změny. V onen historický pátek, dne 17. II. 1989, jsem prováděl inventarizaci na zámku ve Valticích, večer jsem se vrátil do Brna a brzy ráno jsem odjel na konferenci v Českém Krumlově. O probíhajících událostech v Praze jsem nic nevěděl. V Českém

Krumlově jsem pak – tak jako většina účastníků – nevěřil svým očím. Konference byla zrušena a všichni jsme se vrátili domů. Brno pak již žilo každodenními masovými demonstracemi na náměstí Svobody. Události měly rychlý spád. Bez vlastního přičinění a ambicí a pro mně zcela překvapivě jsem byl zvolen mluvčím Občanského fóra brněnského KSSPPOP. Budova našeho KSSPPOP byla asi vůbec první, na níž se objevily transparenty „Památkáři volí Havla / Volte ho taky“.

Na konci roku 1989 jsem z různých důvodů (žádný z nich nesouvisel s působením v KSSPPOP Brno) uvažoval o přestěhování do Českých Budějovic, k němuž počátkem roku 1990 skutečně došlo, a tam jsem pak další téměř dva roky pokračoval jako terénní památkář, než jsem se osamostatnil jako osoba samostatně výdělečně činná.

Čtyři roky práce v brněnské památkové péči pro mě měly zásadní význam. Tehdy jsem získal profesní základ, ze kterého těžím dodnes. Nastupoval jsem do KSSPPOP jako na trochu „náhradní“ štaci, protože jsem se původně chtěl věnovat především výzkumu architektury a urbanismu. Velmi brzy jsem však pochopil, že bez zachování reálného předmětu takového zkoumání by brzy nebylo co zkoumat. Takže se ze mne stal bytostný památkář a na tom se nic nezměnilo ani později, kdy jsem s památkovou péčí spolupracoval pouze externě. Na působení v Brně mimoto velmi rád vzpomínám i po lidské stránce. Bylo to opravdu krásné a nezapomenutelné období.

Activities of the Department of Monument Protection of the Brno agglomeration before the establishment of the Brno Urban Conservation Area

Karel Kuča

The article presents the author's personal memories of his work during the late eighties in the Department of Monument Protection of the Brno agglomeration which was then part of the Brno Regional Centre of State Monument Care and Nature Protection. This is during the period before the establishment of the Brno Urban Conservation Area in 1989. Nevertheless, the same conservation regime applied in this area as after the establishment of this zone. At that time (until the end of 1987) the old Monuments Act no. 22/1958 Coll., on Cultural Monuments, was in force, which gave the district executive bodies for monument protection the

authority to enter cultural monuments in national lists. Thanks to excellent cooperation with the Department of Culture and the Department of the Chief Architect of the City of Brno, Brno managed to make full use of this and the number of cultural monuments in Brno multiplied at that time. The article does not deal with the actual preparation of the Brno Urban Conservation Area because this was not under the authority of the Monuments Department of the Brno agglomeration and was carried out by the then State Institute for Monument Care and Nature Conservation in Prague.